

Fig. 1. Kirken set fra nordøst. Erik Skov fot. 1974. - *The church seen from the north-east.*

VRADS KIRKE

VRADS HERRED

Landsbyen er tidligst nævnt 1343¹ i anledning af godsoverdragelse til Øm kloster, mens kirken er omtalt første gang 1524,² da den bidrog med 10 mark til Frederik I.s ekstraskat, den såkaldte landehjælp.

Efter reformationen betalte kirken (regnskabs)afgift til lensskriveren på Silkeborg, hvilket lader formode, at den i hvert fald i middelalderens senere del, på linie med andre kirker på egnen, har stået under beskyttelse af denne gårds ejer i katolsk tid, biskoppen i Århus.³ Det fremgår flere steder, at kirken efter reformationen var i kronens besiddelse, og at dele af de indtægter, den afkastede, i perioder var bortforpagtet eller anvendt til lokale lønninger.⁴

Som nævnt i forbindelse med andre af områdets kirker, var egnen syd for Silkeborgsøerne svært udsat

i krigstid på grund af den geografiske og strategiske situation. Under fejderne i 1600'erne led Vråds sogn og kirke hård overlast ved soldaternes hærgen og afpresninger. Herredsbogen⁵ beskriver tilstanden 1661 og siger, at der i kirken »hverken er stole, skriftestol, vinduer eller dør«. 1658-61 blev der ikke aflagt regnskab,⁶ og synet år 1700 hævdede,⁷ at kirken ikke havde haft loft i halvtreds år, ligesom man 1718-19 i anledning af den nedennævnte reparation skrev, at kirken havde ligget øde siden det sidste svenske indfald.⁸

1722⁹ skilte kronen sig af med kirken, idet Frederik IV solgte den til den stedlige præst Mourits Christensen Meier; 1743¹⁰ nævnes Niels Thygesen på Matttrup som ejer, og han overdrog den 1747¹¹ til

Christen Langballe, der boede på Lystruphave (i sognet, jfr. altersæt, †messehagel og klokke). Gårdens senere besidder Conrad Franch solgte 1771 kirken med »inventarium og andet tilliggende, som der fra arilds tid lagt haver«, som præsten udtrykte sig,¹² til major af kavalleriet Frans Friedenreich på Palstrup og Herningsholm; 1777¹³ nævnes broderen Christen Linde Friedenreich som ejer. Herefter er ejerlisten uoplyst, indtil forpagteren på Alstedgård (Øster Nykirke sogn, Nørvang herred) Vellert Hansen erhvervede den 1806 og nævnes igen 1809.¹⁴ 1817¹⁵ tilhørte kirken sogneboerne, og således forblev det, indtil den overgik til selveje 1. juli 1910.

I hvert fald siden 1584¹⁶ har sognet sammen med Bryrup været *anneks* til Vinding, bortset fra årene 1906-69.

I Kongsø plantage i sognets sydlige del ved landsbyen Torup ligger et *voldsted*, som typologisk tilhører 1300'erne og måske kan sættes i forbindelse med den s. 4109 nævnte Anders Ovesen.

1994: Vrads sogn indgår i Århus stift og ligger i Them kommune, Århus amtskommune.

Kirkebyen ligger i sognets østre del, der præges af skovklædte tunneldale og et bakket terræn med åløb og søer. I sidste istid strakte gletscherenden sig gennem området i en nord-sydlig retning, hvorfor sognets vestre del udgøres af fladt sletteland. Pontoppidan¹⁷ skriver: »Her er stor sandflugt og hede, hvor fordom har stået skove«. Kirken ligger i sydsiden af landsbyen, der nok er udbygget i de senere år, men ikke væsentligt omdannet.

Kirkegårdens udstrækning svarer på de tre sider til den ældre tilstand (jfr. fig. 28), men er i 1970'erne *udvidet* mod syd efter et af landskabsarkitekten Finn Andersen, Fredericia, fremstillet projekt, bearbejdet af den kgl. bygningsinspektør. *Hegningen* udgøres på alle sider af stengærder, hvoraf udvidelsens selvsagt er nyudført, mens de andre strækninger er omsatte tid efter anden. Efter lokale udsagn er den seneste oplægning af vestsidens nordre del foretaget i slutningen af 1780'erne. Da diget 1663-64⁶ nævnes første gang, skulle 24 favne lægges op; reparationer omtales sidenhen lejlighedsvis, og synet foranledigede en generel udbedring 1890,¹⁸ vistnok begyndende i nord.

Indgangene udgøres af hovedporten i nord og to i vest. Porten, hvis fløje af træstaver på galvaniserede jernrammer er samtidig med kirkegår-

Fig. 2. Skibets vestgavl med klokketol. (S. 4158) KdeFL fot. 1993. - West gable of the nave and the belfry.

dens udvidelse, sidder ud for våbenhuset, ved bygaden og den store, senest i 1980'erne udvidede parkeringsplads. Placeringen, der svarer til adgangsvejen på fig. 28, er utvivlsomt af betragtelig ælde, hvorfor det må være denne port, kombineret med en låge, som meldes istandsat 1667-68,⁶ da den omtales første gang. På den tid lå der en *frist* i fodgængeradgangen; i samme periode eksisterede tillige en østre låge. 1727⁷ blev port og låge fornyet med træværk af egetømmer. I 1820'erne og 1840'erne var der stakitfløje, der havde behov for reparation, men arbejdet udførtes vist først 1858.¹⁹

De nævnte to indgange i vestsiden er ganske nye; sydligst, dvs. i udvidelsesafsnittet, er anbragt jerntremmefløje på jernstænger i forbindelse med en materialplads udenfor, og vest for kirken er brudt en bred åbning i diget i relation til det nedennævnte ligkapel.

Bygninger på kirkegården. Ligesom adskillige andre steder, bl.a. ved samme pastorats kirker i Vinding (s. 3885) og Bryrup (s. 3911), er der op ad skibets vestgavl stillet en tømret, tjæret og blytækket *klokketol* (fig. 2). Den nuværende går i alt væsentligt tilbage til 1933 og var tidligere kombineret med et træskur til graverens red-

Fig. 3. Kirken set fra sydøst. Erik Skov fot. 1963. - *The church seen from the south-east.*

skaber (fig. 4). Den ældste omtale af klockens placering er et inventarium fra 1661-62,⁶ der angiver, at den hænger i »et hus af træ«. 1681-82²⁰ og igen 1727,⁷ da det efter en forfaldsperiode var sat i stand, hedder det, at $\dagger$ klokkehuset er af eg og står for sig selv. I forbindelse med en fornyelse 1847¹⁹ anvendes betegnelsen klokkestil-lads.

Det teglhængte, hvidkalkede *ligkapel* i kirkens akse uden for vestre dige er rejst i slutningen af 1950erne efter tegning af Holger Sørensen, Brædstrup, og i begyndelsen af 1980erne forlænget efter projekt af Hans Vinther; ved begge lejligheder bidrog den kgl. bygningsinspektør med værdifulde korrektioner af de første udkast. Bygningen rummer i øvrigt kontor, toilet samt redskabs- og fyrrum.

En rest af den kantbeplantning af elm og ahorn, som efter synets ønske 1904 skulle sættes ved gangen hele vejen rundt, er bevaret i det, der før udvidelsen var kirkegårdens sydvestre hjørne. Omkring kirken ligger en bred og høj bræmme af rullesten. Denne usædvanlige foranstaltning, der er fornyet samtidig med oplægning af bly på taget, kan i hvert fald følges tilbage til 1930erne. Et fortov af »anordningsmæssig bredde« af ler

og skarp grus skulle anlægges 1879, og nogle år senere indledtes hele arealets planering og regulering.

Den *brolagte* bane mellem port og våbenhus er fra midten af 1980erne.²¹

BYGNING

Den lille, kullede kirke, hvis størrelse eksempelvis omtrentlig svarer til de forsvundne i Brande (s. 4149) og Tømmerby (s. 4151), består af kor og skib, der er uden karakteristiske enkeltheder; da der indgår tegl i bygningen, må opførelsen have fundet sted engang omkring år 1200. Overalt bærer murværket spor af omfattende reparationer, hvilket samstemmer med de skriftlige kilder. Til skibet slutter sig et våbenhus, der ved midten af forrige århundrede afløste et ældre af bindingsværk. Orienteringen har en betydelig afvigelse mod syd.²²

Bygningen er med mindre skævheder *afsat* således, at skibets indvendige proportion svarer til det gyldne snit, idet dets bredde forholder sig til længden som tre til fem. Norddøren er placeret i væggenes vestre fjerdedel. Sidefacaderne på det kvadratiske kor flugter med skibets langvægge, mens koråbningens bredde andrager godt en trediedel af triumfvæggens længde.

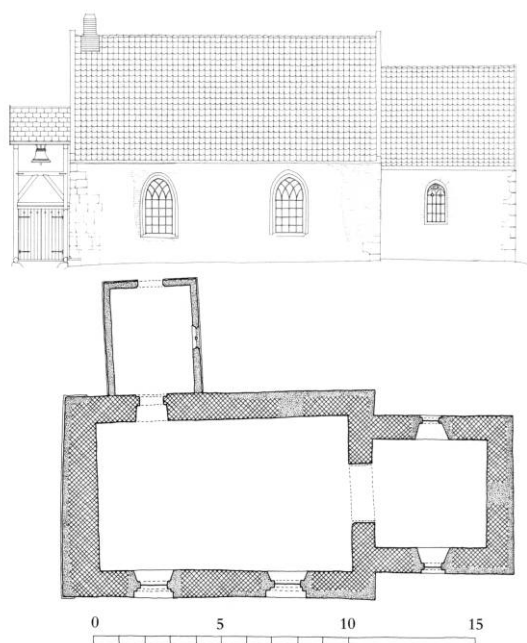

Fig. 4. Sydfacade og grundplan 1:300. Henholdsvis målt og tegnet 1937-38 af Karen Mundt og Benny Weinreich, og målt 1986 af Cathrine Gerner og Flemming Aalund, tegnet af KdeFL 1994. - *Elevation of the south facade and ground-plan.*

De oprindelige *materialer* kan i bygningens stærkt reparerede tilstand være vanskelige at bestemme med sikkerhed.²³ Det ser ud til, at kirken helt overvejende er opført af marksten, og bortset fra en formentlig sekundær sokkel på vestgavlen synes murene rejst direkte på sylden. I de udvendige hjørner iagttages kvadre, der må være anbragt ved en reparation; dette gælder i hvert fald de fire halve vinduesoverligger, der indgår i koret. Også skibets vestgavl, der udvendig fortrinsvis består af kvadre, forekommer at være en nyopmuring (jfr. nedenfor); foroven er gavlen siden 1869¹⁹ af små sten.

Begge de østre taggavle er derimod bevaret, af lagvis henmurede marksten, hvor navnlig korgavlens udvalgte, langstrakte stenformer er bemærkelsesværdige. I skibets taggavl indgår teglstumper, og i samklang hermed observeres, at i hvert fald norddørens anslagsfremspring, der synes at indeholde oprindelige partier, er sat med mursten.²⁴

Af de oprindelige døre er kun den nordre i behold og brug; den søndre fornemmes som en ujævnhed i facademurværket. Det bevarede dørhul, hvori sidder en ældre fløj (s. 4172), er 93 cm bredt mellem anslagsfremspringene; åbningen er udvendig rundbuet, indvendig rektangulær (237 x 127 cm). Ingen spor af *vinduer* konstateres med sikkerhed. En rektangulær overligger af rødlig granit (55x114 cm, åbningen udvendig 77 cm bred), som i dag indgår i vestre kirkegårdsdige, samt de nævnte overligger i koret hidrører formentlig fra kirken og angiver da dens oprindelige lysåbninger.

I det *indre* står den rundbuede koråbning bevaret med sine enkle, forneden affasede kragbånd.

Tilføjelse. Det teglhængte, hvidkalkede *våbenhus* er lagt på den side af skibet, der vender mod landsbyen. Det må være opført engang før 1877, da Løffler bemærkede det, og efter 1852,¹⁹ da synet foreslog et nyt gulv, hvilket efter omstændighederne må angå dets forgænger. Den enkle bygning er rejst af små mursten på granitsokkel. Ved en reparation 1903,¹⁸ da gulvet blev lagt med gule fliser og yderdøren fornyet, fik loftet sin nuværende form som »hvælvet i en stump bue af ferniserede stafbrædder«. Det relativt store vindue i østmuren er indsat efter synets ønske 1905.¹⁹

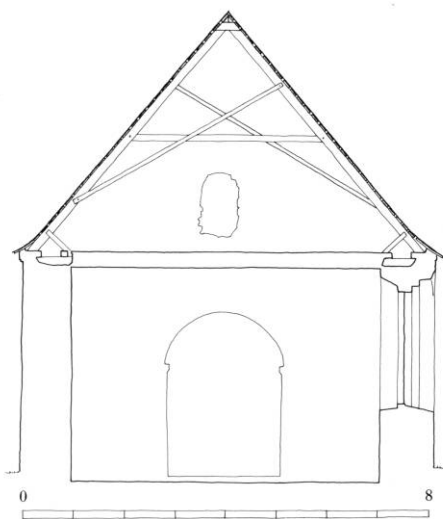

Fig. 5. Tværsnit i skibet, set mod øst 1:150. Målt af Cathrine Gerner og Flemming Aalund 1986, tegnet af KdeFL 1994. - *Cross-section of the nave looking east.*

Fig. 6. Indre, set mod øst. Hugo Matthiessen fot. 1938. - *Interior to the east.*

Et † *våbenhus* er nævnt tidligst i 1720rne,²⁵ da det var en tre fag lang bindingsværksbygning, stærkt forfalden. 1786⁷ og 1838¹⁹ var der atter behov for reparation.

Tilstande og *vedligeholdelse efter reformationen* fremgår første gang 1592,²⁶ da værgerne og sognefolkene havde indberettet, at kirken var byg-fældig. De andrager samtidig dels om at måtte få »nogle hugne kampesten, der findes i en øde kirke ved Tømmerby og i et øde kirkested ved Brande« (jfr. s. 4151 og s. 4145), dels ønskede de at opnå støtte fra formuende kirker i herredet, således som det var praksis i perioden. Lensmanden på Silkeborg fik herefter i opdrag at undersøge forholdene og bistå med fra de nævnte pladser at transportere de sten, der kunne bruges. Der foreligger ikke videre i sagen, men det kan ikke udelukkes, at (nogle af) de kvadre, der ses i kirkens murværk, er hidførte ved en på-følgende reparation.

En liste fra 1616²⁷ opregner som manglende blot tre bjælker, et spær og nogle tagsten. Men

hjem søgelserne under svenskekrigene bragte kirken i en virkelig elendig forfatning (jfr. s. 4157). Istandsættelse af skibets søndre mur, det tilstødende vestre hjørne samt korets sydøstre fandt sted 1674-76;⁶ i begyndelsen af 1700rne an-føres en række mangler og påkrævede reparatio-ner, særligt nævnes dårligdomme ved korets syd- og østsider. Det er ikke godt at vide, hvor-dan de ovenfor citerede, drastiske formuleringer har forholdt sig til virkeligheden, men efter en tagværksistandsættelse 1718-19⁸ blev også mur-værket ordnet, og 1727⁷ kunne synet notere, at der nu overalt var lagt loft af fyrrebrædder.

Det åbenbart ret omhyggelige, andre steder nævnte provstesyn i 1770erne (jfr. Træden, s. 4083 og Them, s. 4115) havde indberettet om brøstfældighed, hvorefter kirkeejeren lovede, at håndværkerne ville møde frem 18. september 1775.⁷ Synet 1803 udpegede nogle steder, der skulle udbedres, men fandt kirken »iøvrigt for-svarlig«. Siden sogneboerne overtog ansvaret for vedligeholdelsen (s. 4158), har den alminde-

lige karakteristik været »vel vedligeholdt«. I 1850erne¹⁹ blev skibets loft fornyet, og ved Løfflers besøg 1877 var såvel det som korets pudset. Ved en større istandsættelse i 1940rne, ledet af Holger Sørensen, blev pudsen fjernet i skibet, og ved en hovedrestaurering 1971-72, forestået af Preben Thorsen, Birkerød (jfr. bl.a. tage), blev den i koret hugget ned.

I øvrigt skal nævnes, at synet 1882 beordrede åbningen mellem korets og skibets lofter udvidet og 1895 foranledigede en lem sat i skibets vestgavl.¹⁹

Gulvet i koret består af gule, ottekantede teglfliser kombineret med mindre, røde og kvadratiske, i skibet af kvadratiske, gule teglfliser og i våbenhuset af små, rødbrune. Sidstnævnte er samtidig med centralvarmens indlæggelse,

mens korgulvet delvis kan følges tilbage til 1930rne.

Den ældste omtale er fra 1843, da »kampestensgulvet i mandfolkestolene« skulle afløses af mursten; 1856 ønskede synet, at der foran alteret blev lagt gule sten eller fliser, noget lignende blev gentaget et par år efter, og i 1870erne foreskrev man det samme i skibet.¹⁹

De relativt store *vinduer*; der udvendig og i lysningen er spidsbuede, indvendig smigede og fladrundbuede, er indsat etapevis i årene omkring 1860 og fulgte efter enkeltviser fornyelser i 1820rne og 1830rne.²⁸ Ældste omtale af vinduer er fra årene omkring 1700, da det ved prædikestolen var forfaldent.⁷

Korets *tagværk* er af egetømmer og af ældre dato (fig. 26), mens det i skibet er affyr og går

Fig. 8. Indre, set mod øst. NE fot. 1993. - *Interior to the east.*

tilbage til hovedrestaureringen 1971-72. Siden da er *tagmaterialet* overalt bly. I forbindelse med tømmerudskiftningen mente arkitekten at kunne konstatere, at skibets tagstol overvejende rummede genanvendte tømmerstykker, der tidligere havde båret stråtag. Ældste omtale af tagmateriale er fra 1616,²⁹ da der manglede 1000 tagsten; 1649-50⁶ blev noget blytag repareret. Fordelingen af de to materialer fremgår ikke før omkring 1720,³⁰ da skibet var teglhængt, koret blytækket. Med kancelliets tilladelse blev korets bly 1825³¹ udskiftet med tagsten. Det er usikkert, om de murede gavlkamme, der eksisterede før hovedrestaureringen (jfr. fig. 3), (delvis) stammede fra denne lejlighed.

Opvarmning nævnes første gang 1907,¹⁸ da sytten ønskede *†*kakkelovnen fornyet, hvilket gen-

nemførtes året efter. Det nuværende centralvarmeanlæg med fyrrum i kapelbygningen er installeret 1965. Elektricitet indlagt 1946.

Kirken står i dag med murede gesimser af småsten og er hvidkalket ude og inde. Korloftet med synlige bjælker er blågrønt, mens lofterne i skib og våbenhus er henholdsvis brunmalet og brunbejdset.

INVENTAR

Oversigt. Den lille kirke rummer flere bemærkelsesværdige inventarstykker. Ældst er døbefonten, af gotlandsk kalksten, med trekløverbuedekoration fra 1350-1400, men »moderniseret« ved omhugning i 1500mes senere del. Fra o. 1500 stammer en Mariafigur med barnet. 1653 har Christian IV.s tidligere hustru, Kirstine Munk til Boller, skænket alterstagerne

af messing. Det følgende år har lensmanden på Silkeborg slot, Mogens Høg, ladet opsætte altertavlen, der ligesom den i Skorup (s. 3378) er udført af Jens Mortensen fra Kolding. Den enkle prædikestol fra 1600'ernes begyndelse er blevet forsynet med nyskårne dydefigurer i 1660-70'erne, muligvis samtidig med de istandsættelser og fornyelser, der var nødvendige efter krigsødelæggelserne de foregående år (jfr. s. 4157). 1754 har kirkeejeren Christen Langballe skænket kalk og disk, og nogle år senere har kirken fået et kobberdåbsfad, måske forarbejdet i et lokalt, nu nedlagt hammerværk. Klokken er 1767 støbt af Caspar König i Viborg.

Alterbord, 1897-98,¹⁹ af eg, de tre forreste sider bestående af *et panel* i renæssancestil: rundbuede arkader med riflede pilastre, slyngbånd i buerne og lilje i sviklerne. Bagsiden, med indbygget skab, er lukket af en brunmalet træbeklædning.

Fig. 9. Eva, fra altertavlens søndre storvinge, jfr. fig. 10 (s. 4164). NE fot. 1993. - *Eve, from the south wing of the altar-piece, cf. fig. 10.*

Det tidligere *†*alterbord, affyr, stod op mod øst-væggen.³²

*†*Alterklæder. 1842¹⁹ anskaffedes et nyt klæde af fløjl, der 1868¹⁸ foresloges erstattet af et af fint, rødt klæde, der kunne dække hele alteret.

Altertavlen (fig. 10) er 1654 ifølge skåret årstal og våbener med initialer skænket af lensmanden til Silkeborg Mogens Høg. Det er et detaljerigt billedskærerarbejde ret nøje svarende til, og med samme giver, som tavlerne i Skorup (s. 3378) og Funder (Viborg amt), der ligesom en række arbejder især i Ribe stift³³ er udført af den såkaldte Nykirkemester, sandsynligvis identisk med billedskæreren Jens Mortensen fra Kolding.³⁴

Det kvadratiske storfelt, med samtidigt nadvermaleri, er flankeret af storfigurer af Moses³⁵ og Aron stående på høje, svungne konsoller smykket med værkstedets vanlige engle- og løvehoveder skåret i kraftigt relief. Storfigurerne bærer volutkonsoller, med englehoveder, som støtter den kraftige gesims, der har æggestav- og tandsnitlister. Den brudte, buede topgavl, med reliefskåret ornamentik, har midtpå det kongelige, kronede navnetræk »F3« i udsparede felter, indrammet af oval holdt af to stående løver. Gavlens midtkonsol, en løvemaske med åbentstående gab, bærer den opstandne Kristus, nøgen, med smalt lændeklæde; i armene holder han et nyere kors i stedet for sejrspanen. Yderst på gesimsen står de kvindelige dyder, Mådehold, der hælder vand i et vinbæger, og Klogskab(?) med åben bog. De kartoucheformede storvinger løber foroven ud i et stort ørnehoved i profil, midtpå er en beslagværksprydet niche med foranstående figurer, i nord Adam, i syd Eva med æblet (fig. 9), begge med kvist dækkende deres blusel. Store frugtklaser er ophængt på vingerne. I fodfeltet ses givernes reliefskårne våbener flankeret af de respektive initialer, midtpå M H for Mogens Høg, mellem de to hustruers, H L for Helvig Lindenow og C R K for Christence Rosenkrantz. Under lensmandens skjold årstallet 1654.

I det forsænkede midtfelt og i profilramme med tvillingbueslag, ses det oprindelige maleri, tempera på træ, 77 x 79 cm i lysmål, en frem-

Fig. 10. Altertavle 1654, med samtidigt nadvermaleri og våbener for lensmanden på Silkeborg Mogens Høg og hans to hustruer (s. 4164). NE fot. 1993. - *Altar-piece 1654 with contemporary painting and coats of arms of the Lord Lieutenant of Silkeborg Castle, Mogens Høg and his two wives.*

stilling af Nadveren (fig. 11) udført efter et forlæg af Anton Wierix efter Maerten de Vos.³⁶ I et mørkt rum, med blågrønt draperi ophængt

midtfor, sidder den hvidklædte Kristus, med rød kappe, mellem de broget klædte disciple; i forgrunden Judas, let genkendelig på sit røde

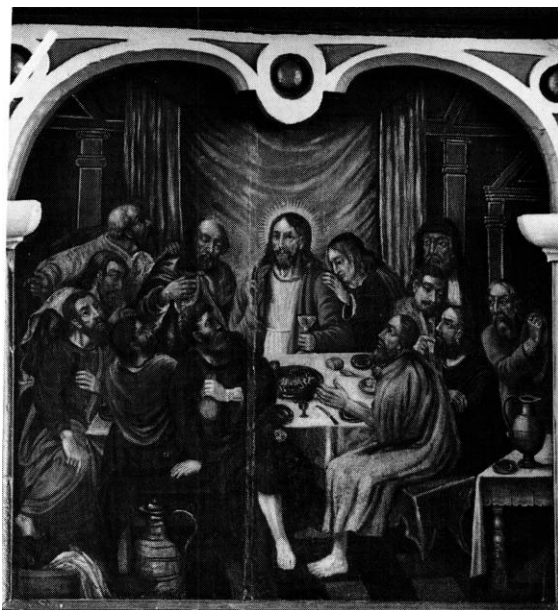

Fig. 11. Altertavlens nadvermaleri, fra o. 1654 (s. 4165). NE fot. 1993. - *The painting of the Last Supper c. 1654, from the altar-piece.*

hår og pengepungen i hånden. Maleriet, der i væsentlige partier har de oprindelige farver i behold, bortset fra enkelte overmalinger, blev 1908 restaureret af Svend Rønne, konservator ved Statens Museum for Kunst.

Efter en snedkermæssig istandsættelse 1972, der omfattede tilføjelse af flere mindre legemsdele,³⁷ fremtræder tavlen tillige med en opmaling af en staffering fra nyere tid. Rammeværk og storvingers bund er mørkt egetræsådet, snitværksdetaljer og skulptur ådret med lys, gul farve; rødt, grønt og sort er anvendt på våbener og enkelte profilled. I frisen står med hvid skrifveskrift: »Æder! dette er mit Legeme, drikke! dette er mit Blod. Math. 25.« Indskriften er en gentagelse af den tilhørende en ældre staffering, fra tiden o. 1800,³⁸ der overvejende bestod af sort som baggrund for de polykromt malede figurer, frugter og våbener. Farverne lå direkte på træet, formodentlig efter en afrensning, der kun har efterladt få ældre farvespor på kridering, eksempelvis cinnoberrødt på våbenskjoldene og forgyldning på de ledsagende initialer.

Altertavlens tilstand var omkring 1854 så dårlig, at præsten bemærkede,³² at »alterbilledet med tilhørende indfatning snarere [var] at betragte som et vrægebillede end som en prydelse for alteret«. Han tilbød derfor at bekoste en ny alterprydelse, men sagen udsattes, bl.a. fordi man udskød reparation af koret, så det fortsat regnede ned på bord og tavle. Præsten foreslog anskaffelse af en *gipsfigur* af Thorvaldsens *Kristus*, hvilket imidlertid ikke synes at være sket før efter 1893. Den ialt 126 cm høje gipsfigur,³⁹ der på soklen har en fordybet versalindskrift: »Kommer hid til mig. Matth. XI. 22 v.«, stod o. 1938 på en konsol over fonten ved korbuens nordside (jfr. fig. 6), men er nu opstillet i ligkapellet.

Altertavlefigur, Maria med barnet (fig. 12-13), o. 1500, af eg. Den 123 cm høje, slanke Maria står med let bøjet højre ben og venstre hofte skudt lidt til siden som støtte for Jesusbarnet, som hun bærer på venstre arm og holder om med venstre hånd. Højre, bøjede arm er afbrudt, men således, at man ser den skrå, opadrækkende stilling og hulningen til underarmen. Hovedet hælder mod barnet. På håret, der falder med to lange lokker ned på hver skulder, bærer hun en glat krone med udstemninger til forsvundne takker. De let trekantede, tætsiddende øjne er åbne, uden pupil i venstre, i højre er en afflisning, der ligner en pupil, men næppe er det. Næsen er lang og smal, munden lukket. Hun er iført en fodsid, stærkt V-foldet kjole, der næsten dækker hendes højre, rundede skosnude, som kun anes under en svagt skåret streg på en kjolefold.

Herover har hun en kappe, der lader hendes højre side fri og er løftet med lange hængefolder under barnet. Dette bærer fodsid kjortel med midtslidse. Ansigtstræk og småkrøller er udvikkede ligesom venstre hånd, der fatter om en flækket jordkugle, højre hånd er afbrudt; de nøgne tæer på venstre fod er synlige. Figurernes bagsider er dybt udhulet hele vejen op, kanterne plane. I Marias hoved er et udboret hul tilstoppet med træprop. Figuren er stafferet med en gulbrun egetræsådring svarende til altertavlens,⁴⁰ men herunder anes en formentlig sekun-

Fig. 12. Detalje af Maria med barnet, c. 1500, jfr. fig. 13 (s. 4166). NE fot. 1993. - *Detail of the figure of the Virgin and Child, c. 1500, cf. fig. 13.*

dær, grøn farve på kjolen og rødt på læberne. Ifølge sognepræsten 1808 stod figuren, der da var umalet og »ikke udmærkede sig ved andet end dets ælde«, mellem alteret og degnestolen, løst op mod væggen; senere flyttet til skibets nordøstre hjørne.

Altersølv. Kalk (fig. 14) og disk er »Foræret af Christen Langballe og Rasmus Langballe 1754« (jfr. s. 4157) og udført af Horsens-guldsmeden Knud Rasmussen Brandt. Den 18 cm høje kalk, ganske lig den lidt yngre i Bjerager (s. 2502), har sekstunget, profileret fod, sekskantede skaftled og knop, der på over- og undersiden har svagt markerede, spidsbuede tunger, krydsskraveret som vinduer, samt seks fremspringende rudebosser med graverede versaler: »iesvs. n.« (nazareus, fra Nazareth). Det halvkugleformede bæger er antagelig omstøbt og udvidet som ønsket 1879.¹⁸ Den ovennævnte giverindskrift er indprikket, med kursiv, langs kanterne af de

øvre fodtunger. På en af disse er graveret guldsmedens sædvanlige korstræ,⁴¹ hvorfra udgår små stråler, og med skriftbånd, hvorpå »INRI«, men uden Kristusfigur. På en af fodpladetungerne ses guldsmedens stempel (Bøje II, 1982, nr. 6150). - Den tilhørende disk, med samme mestermærke som kalkens på oversiden af fænen, har modstående et graveret Georgskors, omstrålet både inden og uden for cirklen; på korsets tværarm indprikket »Inri« med store skriveskriftsbogstaver. 11,2 cm i tv., oversiden forgyldt.

†Alterkalk og disk, af tin, tidligst omtalt 1661⁶ og sandsynligvis anvendt lige til anskaffelsen af sølvsættet,⁴² jfr. ovenfor.

Ohltaeske, 1863, af tin, udført af »Hans Høy«, København, hvis stempel, med versaler, ses indvendig i bunden.⁴³ Ret flad og cylinderformet æske, ganske svarende til den i Grædstrup (s. 3951), 4,5 cm høj, ca. 12 cm i tv., har

Fig. 13. Maria med barnet, fra o. 1500 (s. 4166). NE fot. 1993. - *The Virgin and Child, c. 1500.*

Fig. 14. Alterkalk skænket 1754 af kirkeejeren Christen Langballe og Rasmus Langballe og udført af Knud Rasmussen Brandt, Horsens (s. 4167). NE fot. 1993. - *Chalice, donated 1754 by the patron Christen Langballe and Rasmus Langballe, and made by Knud Rasmussen Brandt, Horsens.*

spinkle profillister ved fod og låg, den øvre med små skråstreger. På det flade låg er med skrift skrift graveret: »Vrads Kirke 1863«.

Vinkande, 1845,¹⁹ fra Den kongelige porcelænsfabrik, den vanlige type, sort, med guld-kors etc. Porcelænskål, 1903,¹⁸ fra »Royal Copenhagen«, indvendig hvid, på fod, i alt 11 cm høj.

Alterstager (fig. 15), af messing, skænket 1653 af Kirstine Munk til Boller, Christian IV.s tidligere hustru. De velproportionerede stager, 37 cm høje, har profileret fod i tre afsæt samt skaft bestående af modstillede balustre adskilt af fladtrykt kugleled mellem ringe. Ret dyb, fladt karnisprofileret lyseskål, uden lysetorn.

På stagerens øverste baluster er graveret Lange Munks våbenskjold med grevekrone (fig. 16), og på oversiden af de midterste fodled står giverindskriften med versaler: »Kierstina. Mvnck. greffinde. thill. slesvig.holstein. frve. thil. Bollver. / Dattvm. anno. 1653. ehr. dette.

par. livsestager. giffven thill. Wradz kiercke.« - O. 1868¹⁸ er stagerne forhøjet med et 13,8 cm højt, tilskruet messingled, der består af to indknebne profilled under høj cylinder med krave.⁴⁴

Syvarmet lysestage, udført af Erstad, Århus,⁴⁵ og »Skænket Vrads Kirke Pintse 1913 af Sognepræst Albinus Gottfred Nielsen og Hustru Kathy, født Pedersen«; citat fra »Ps.4,7«. Den enkle stage, 34,5 cm høj, har trompetformet fod og buede, runde arme udgående fra stammens kugleled. Har en tid været indrettet til elektrisk lys, ændret 1956.¹⁸

†*Røgelsekar*. 1661-62⁶ omtales et »kobber ildkar«.

†*Alterbøger*. 1661⁶ fandtes et gammelt graduale.

†*Messehagler*. I inventarierne 1700-20 nævnes til stadighed, at der mangler en hagel, 1725 be-

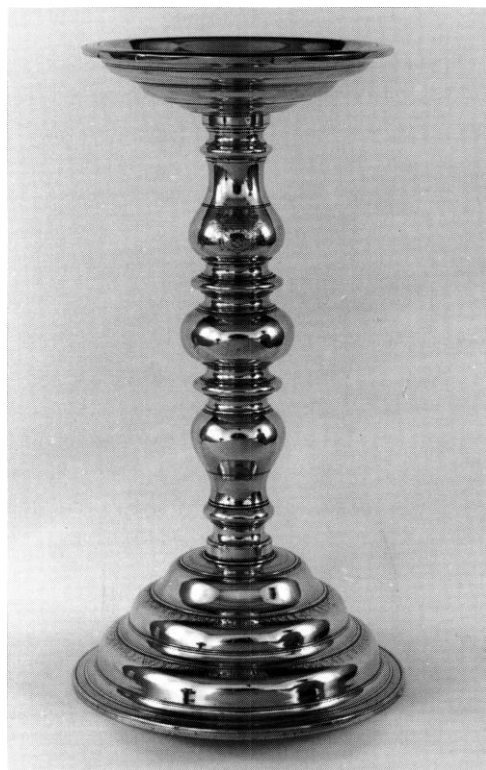

Fig. 15. Alterstage skænket 1653 af Kirstine Munk til Boller, Christian IV.s tidligere hustru (s. 4168). NE fot. 1993. - *Altar candlestick donated 1653 by Kirstine Munk of Boller, the former wife of king Christian IV.*

mærkes, at der aldrig har været en, men præsten vil forsyne kirken med en sådan.⁷ En hagel skal ifølge Danske Atlas¹⁷ være skænket af kirkeejeren Christen Langballe. 1840 skulle en ny anskaffes, men året efter nøjedes man med at ønske den omfarvet og omgjort, således at den kunne »kaldes anstændig«. 1859 var anskaffet en hagel af rødt fløjls med sølv- eller guldbort¹⁹. 1903¹⁹ ønskedes en ny.

Alterskranke, 1870,¹⁸ bestående af slanke, drejede balustre med rund, poleret håndliste. Opstillet i halvbue foran alteret, de to balustre nærmest dette er højere og kraftigere end de øvrige. Balustrene var oprindelig bronzerede, 1904¹⁸ blev de mørkt egetræsmaledede, nu gråmalede i to nuancer.

Døbefonten (fig. 17-18) er et usædvanligt arbejde, muligvis fra 1350-1400,⁴⁶ men delvis omhugget, formodentlig i 1500rnes senere del. Den er af lys, gråbeige, gotlandsk kalksten, af samme type som »fåbeldyrsfonten« i Ølst, Randers amt, og antagelig udført som hel- eller halvfabrikata på Gotland.⁴⁷ Af Mackeprang (*Døbefonte*, s. 388f.) er den henført til trekloverbuefontene og af Oscar Reutersvård⁴⁸ nærmere bestemt som tilhørende »Paradisfontenes« såkaldte Güstrowgruppe, med de nærmeste paralleller⁴⁹ i Hamberge (Holsten) og Kröslin (Forpommern).

Kalkstensfonten måler 73-74 cm i højden, medregnet den kvadratiske, 46 cm store platte, der hviler på en nyere, 21 cm høj granitsokkel. Den ottekantede kumme, 73-68 cm i tv., med en cirkulær »skål«, 23,5 cm dyb, uden afløbs-hul, har en bred, glat mundingsflade, der måler henholdsvis 8,5 og 11 cm på smalleste og bredeste sted. Af kummens otte sider har de tre bevaret deres oprindelige dekoration. Denne består foroven af en afrundet platte, hvorunder et svagt hulet led mellem to diamantbånd. Hver af siderne har et konvekst felt afsluttet af en spidsbladet trekloverbue og til siderne afgrænset af skarpe ribber, der bærer en stor, diamantkantet roset. De brede buesvikler herover er smykket med reliefhuggede, stiliserede og varierende planter og småskiver samt af et enkelt dobbelt-hovedet og løveagtigt dyr set i profil.

Fig. 16. Detalje af alterstage 1653, jfr. fig. 15 (s. 4168). NE fot. 1993. - *Detail of altar candlestick 1653 with the coat of arms of the donor, cf. fig. 15.*

Fig. 17. Døbefont, muligvis fra 1350-1400, af gotlandsk kalksten, en del af kummen og foden omhugget, formodentlig i 1500rnes senere del (s. 4169). NE fot. 1993. - *Font, probably from 1350-1400, of Gotland limestone, part of the basin and the foot recarved at the close of the 16th century.*

De nævnte tre sider med den oprindelige udsmykning har muligvis tidligere været vendt ind mod en væg og har derved undgået den omhugning, der formodentlig er foretaget i 1500rnes senere del: Kummens øvre profileret er ved rillet behugning omdannet til en platte, og de skarpe ribber har fået et trapezformet tvær-snit. Alle rosetterne her er borthugget og de spidse blade omformet til små, runde trebuer. Sviklerne er blevet forkortet og fremtræder nu skiftevis flade, med lille knop, og som dobbeltvolut med endeknop og midtkam, hvorover lille, skjoldformet hul med midtprik, i det hele tilsyneladende et renæssanceornament, der er beslægtet med og måske efterligner det rulleværksornament, der midtdeler skriftkartouchen på Ejler Hardenbergs gravsten fra 1560erne i den nærliggende Klovborg kirke. Fontens skaft har antagelig beholdt sin øvre vulst, men er i øvrigt kraftigt ændret fra den oprindelige, opefter afsmalnende form til en cylindrisk tromle med øvre og nedre vulst, den førstnævnte ledsaget af lille platte. På den forreste, synlige del af cylinderen er udhugget otte brede kannelurer. Den glatte, 4,5 cm høje baseplade har vertikale behugninger på kanterne. Vekslede horizontale og vertikale behugninger fremhæver i øvrigt fontens enkelte dele, ornamenterne er tillige finere efterbehandlet. - På alle fontens led, også de omhugne, er fundet rester af hvid kridering og (olie?)farve. Tykke cementlag sammenkitter kumme, skaft og plade. Granitsoklen er antagelig anbragt kort efter 1892,¹⁸ da man ønskede at give fonten en »fod af bonet granit« i stedet for den daværende af teglsten.⁵⁰ Fonten står nu, ligesom i 1908,⁵¹ ved korbuens nordre vange.

†Font. I Danske Atlas¹⁷ nævnes, at fonten da var »af Klokke-Malm i Form af en øret Balle«, det vil formodentlig sige en bronzegryde med ører. I 1661-inventariet⁶ kaldtes den en font »af krater« (den antikke benævnelse for et blandingsskar til vand og vin).

Dåbsfad (fig. 19), fra 1700rnes midte, af ret rødt kobber, 37 cm i tv. og ca. 6,5 cm dybt fra bund til overkant af ombukket rand. I det let hvælvede bundfelt er graveret omridset af en hest, med minimale, stemplede firblade langs

Fig. 18. Døbefont, muligvis fra 1350-1400; kummens dekoration og foden omhugget formodentlig i 1500rnes senere del, jfr. fig. 17 (s.4169f.). NE fot. 1993. - *Font, probably from 1350-1400, the decoration on the basin and the foot recarved at the close of the 16th century, cf. fig. 17.*

konturerne. Den skrå, brede flade her udenom er smykket med tulipanagtige blomster, småstreger, vinkelspidser og cirkler; på den lodrette kant og randen er stemplet lignende småtegn. Over hestens ryg er indridset (sekundært?) de sammenskrevne bogstaver »AD« og »WD« (det sidste måske en fejlskrift for WB?), af ganske samme form som i indskriften på klokken (s. 4174) og den i Bryrup (s. 3928). Fadet er muligvis fremstillet i Palle Møllers kobberværk ved Møllersdal i Bryrup sogn, der virkede fra 1720erne til ca. 1769.⁵²

Dåbskande (fig. 20), 1863,¹⁹ af tin, formodentlig ligesom oblatæskan (se ovenfor) udført af Hans Christensen Høy, København, og helt svarende til de kander, han har leveret til flere andre kirker.⁵³ 25 cm høj medregnet knoppen på

det hvælvede låg. På det pæreformede korpus graveret skriveskrift: »Vrads Kirke 1863«.

Et brudstykke af *vievandskar* (?) (fig. 27), romansk(?), af granit, manglekantet og rå forarbejdet, med en tragtformet fordybning. Tilsvarende sten er bl.a. iagttaget ved Fogstrup (Them sogn, s. 4129) samt ved kirkerne i Bredsten og Jelling, Vejle amt.⁵⁴ Fundet i nordre kirkegårdsdige, hvor det stadig ligger, nu lige øst for indgangen.

Et nyt, latinsk *korstræ*, af bøg, glat, 198 cm højt, er ophængt på skibets vestvæg.

Prædikestolen (fig. 22) er et renæssancearbejde fra 1600ernes begyndelse, tidligst omtalt 1616,²⁷ men med barokke figurer og ornament tilføjet i 1660-70'erne. Den oprindelige stol, af eg, har fire fag, hvis tredelte store felter har glat rammeværk, på hjørnerne foranstillede søjler med æggestav og perleliste som kapitæl samt prydbælter med midtprikkede kvadratbosser. Gesimsen er glat med blokfremspring og omløbende, tætprofileret arkitrav. I storfelterne er arkader med riflede pilastre, der bærer slyngbåndprydet bueslag, i sviklerne lille rulleværksornament med liljeagtigt blad. De barokke tilføjelser, der kun er anbragt på de for menigheden synlige, tre forreste sider, består af ensskårne plader med volutblade fæstnet dels på frisefremspringene, dels midt på frisefelterne, samt store englehoveder på postamentfelterne og foran arkaderne høje dydefigurer på volutkonsol. Af de kvindelige dyder kan kun den midterste, med kande og kalk, bestemmes som Mådehold, de to andre er uden attributter (fig. 21), den østligste dog med bog, måske symboliserende Troen, uden kors. Figurene er skåret med karakteristiske brede, ofte ret dybe huljernssnit, de langstrakte ansigter med tunge træk, specielt mund- og hageparti. De brede engleansigter på postamentet er noget afvigende og muligvis skåret af anden hånd. På undersiden af postamentfremspringene er huller efter forsvundne hængestykker. Stolen står på en nyere, muret sokkel.⁵⁵

Prædikestolens nyere staffing svarer til altertavlens, egetræsådring i to nuancer, en mørkebrun på rammeværket ledsaget af en mere gul på skulpturer, søjler og arkadedetaljer samt en-

Fig. 19. Dåbsfad fra 1700'ernes midte, af kobber (s. 4170). NE fot. 1993. - *Copper baptismal dish from the middle of 18th century.*

Fig. 20. Dåbskande 1863, af tin, sandsynligvis udført af Hans Christensen Høy, København (s. 4170). NE fot. 1993. - *Ewer of pewter, 1863, probably made by Hans Christensen Høy, Copenhagen.*

kelte farver på listerne. Ved forundersøgelsen til en istandsættelse o. 1972 konstateredes en underliggende staffering, antagelig fra 1700rne: sort i fyldinger, gråhvidt på rammetræ, søjleskafter og englevinger, arkaderne lysgrå med grønt, skulpturerne med grønne og grå dragter, brunt hår og hvidgrå karnation; kun forgyldning på dele af frisen. Ingen ældre farvelag.

Vedrørende stolens ældre tilstand og historie må formodes, at de barokke skæringer og ændringer er tilføjet efter svenskekrigenes ødelæggelser 1658-60 (jfr. s. 4157). 1667/68 blev der under stolen anbragt en midlertidig pæl, der 1674/75 udskiftedes med en anden, samtidig med at der opsattes en trappe.⁶ 1715-17 var stolen »brøstfældig« og behøvede ikke alene en tre alen lang egestolpe til foden, men også ny bund

Fig. 21. Figur fra 1660-70erne, på prædikestolen, jfr. fig. 22 (s. 4171). NE fot. 1993. - *Figure on the pulpit, 1660-70s, cf. fig. 22.*

samt foroven lister til at sammenholde træværket. Endnu 1720 klagedes dog over, at stol og trappe var så brøstfældige, at »præsten ikke uden fare kan gøre sit embede«.⁷ Eventuelle senere istandsættelser har imidlertid ikke kunnet følges på grund af manglende arkivalier i perioden med skiftende ejere efter kirkens bortsalg fra kronen (jfr. s. 4158).

Stolestader, 1942, udført efter tegning af arkitekt H. Sørensen, Brædstrup. Enkle, brunbejdsede gavle med arkadefyldning og lavt, trekantet topstykke; ryglæn med frisede fyldinger. †*Stoleværk* er tidligst omtalt 1661 i forbindelse med ødelæggelserne under krigen 1658-60 (jfr. s. 4157). Nævnte år fandtes ingen kirkestole, men 1663/64⁶ erhvervedes to tyltv egefæle til nye stole. 1720 rummede kirken 15 mandfolkestole og 17 kvindestole, alle »i ganske slet tilstand«, især mandsstolene, som burde fornyes. 1727 synes de repareret, bortset fra to mands- og to kvindestole.⁷ 1853-55 blev alle stole fornyet, sandsynligvis som ønsket efter model af stolene i Them kirkes vestende. O. 1858 blev de malet med lys perlefarve.¹⁹ O. 1872¹⁸ udskiftedes alle stole (jfr. fig. 6) med en forenklet udgave af Bryrups (s. 3927) fra 1862, idet man sparede en jernrosen foroven på den svejfede gavlj; et enkelt bræt tjente som ryglæn. †*Bænke* ønskedes 1854¹⁹ og atter 1888 anbragt i våbenhuset. Andre løse bænke skulle 1903-08 formodentlig opstilles inde i kirken.¹⁸

En †*skriftestol* blev bekostet 1668/69,⁶ efter at den forrige var ødelagt i krigstiden.

† *Præstestol* og † *degne*

ligt fjernes fra koret. Præsten fik anvist plads i en †armstol ved siden af alteret, degnen i østligste stolestade i syd (jfr. fig. 6).

En †*kirkekiste* til at forvare messeklæderne i blev anskaffet 1668/69.⁶

Pengebøsse, o. 1942, en flad trækasse med messingpengetragt; anbragt øst for døren.

Dørfløj (fig. 23) mellem våbenhus og skib, muligvis fra 16-1700rne, men ændret antagelig o. 1860,¹⁹ da døren skulle anbringes således, at den kunne åbnes udad. Den består af tre lodrette planker, på ydersiden sammenholdt af to spinkle revler, hvis trænegler ses på indersiden. Den bæ-

Fig. 22. Prædikestol fra 1600ernes begyndelse, med figurer og ornamenten fra 1660-70erne (s. 4171). NE fot. 1993.
- Pulpit from the beginning of the 17th century, with figures and ornaments from the 1660-70s.

res af to nyere, bredere revler, ved vestre karm fæstnet til en dørstolpe, der drejer sig om en jerntap i hver ende, den øvre fastholdt af et jernbånd, den nedre mod en sten i gulvet. Foroven er døren, antagelig ved flytningen, forlænget med et nyere bræt, tilpasset åbningens rundbue. Spor i malingen og ombukkede søm på indersiden viser, at dørfløjen har været forsynet med smalle, vandrette jernbånd. På indersiden sidder en kasselås, lavet af tre stykker træ, med lang jernrigel med ombukket håndtag. Det udvendige, tresidede låseblæk er nyere. Herover en jernring som greb. Dørfløjen er brunmalet på indersiden, lysegrå mod våbenhuset.

†Dørfløj. 1661 manglede kirken blandt meget andet en dør (jfr. s. 4157).

Orgel, 1972, »kisteorgel« med fire stemmer, bygget af Bruno Christensen & Sønner, Terkelsbøl. Disposition: Gedakt 8', Rørfløjte 4', Principal 2', Nasat 1^{1/3}' (fra c'); svelle. Orgelhus afløst eg. I kirkens sydvestre hjørne. Et †harmonium (jfr. fig. 6) stod o. 1938 i skibets nordøstre hjørne.

Salmenummertavlerne er nye træplader til op-hængningstal. †Tavler. 1) 1889,¹⁸ stor, med trekantet topstykke og fem rum til indskudstal (jfr. fig. 6). Tal og indskrifter hvidmalede. 2) 0.1900 (jfr. fig. 6), rektangulær, sortmalet, beregnet til kridttal. Hvidmalede indskrifter.

Fig. 23. Dørfløj fra 16-1700rne, mellem skib og våbenhus, set fra våbenhuset (s. 4172). NE fot. 1993. - Door, 17th-18th century, between the nave and the porch.

Lysekroner, tre nyere barokkopier af messing. 1) (Jfr. fig. 6) anskaffet kort før 1911,¹⁸ en ofte anvendt type (jfr. bl.a. Bryrup, s. 3928) med seks C-grenede lysearme, hver med to lys, samt seks øvre refleksblomster; stor hængekugle med midtring og hængeknop. Ophængt østligst i skibet. 2) 0.1920, men skænket senere.⁵⁶ Den har to gange seks letgrenede lysearme og glat hængekugle med profileret knop. Midterst i skibet. 3) Formodentlig fra o. 1946, da der installeredes elektrisk lys. Svarende til nr. 2, men større. Vestligst i skibet. - Den ene af de to (*t*)*petroleumslamper*, der o. 1908⁵¹ og endnu 1937 hang i skibet, er nu ophængt i kirkekontoret.

Klokken (fig. 25) er støbt 1767 af den produktive klokkestøber Caspar Kønig i Viborg.⁵⁷ 77 cm i tv. Om halsen en frise med små, opretstående akantusblade og små klokker, herunder indskriften med reliefversaler i to linier: »C. Kønig me fecit./ Wiburgi 1767« (C. K. gjorde mig i Viborg). Over slagkanten to skarpkantede lister,

herimellem et kvartrundt profillet. På huen en skarpkantet og en rundet liste; hankene kantede og glatte. Formodentlig sekundært er indridset et tunget skjold med indadbuede sider, hvorfra der udgår små stilke. I skjoldet de sammen-skrevne bogstaver »AD WB« / I Lystruphauge«, med skriveskrift (jfr. dåbsfad, s. 4170). Nyjern-knebel 1968. Ophængt i klokkestabel ved vestgavlen. - Den forrige *†klokke* er tidligst nævnt 1661.⁶ 1716 blev den midlertidigt nedtaget, »da den ikke kunne ringe«, øjensynligt på grund af råddenskab i klokkehuset, men nogle år efter måtte den atter nedtages »for farens skyld«,⁴² jfr. klokkestol s. 4158. Ved kirkeskatten 1528-29⁵⁸ måtte kirken aflevere en »brodden« *†klokke*, der vejede 2 skippund og 3 lispund (344 kg.).

GRAVMINDER

To ens *støbejernskors*⁵⁹ er opsat ved kirkegårdsdiget. 1)(Fig. 24), o. 1856, over Inger Margrete Eriksdatter, født i Eistrup sogn 11. maj 1824, gift 1854 med Laurs Nielsen af Adet, død i Vrads

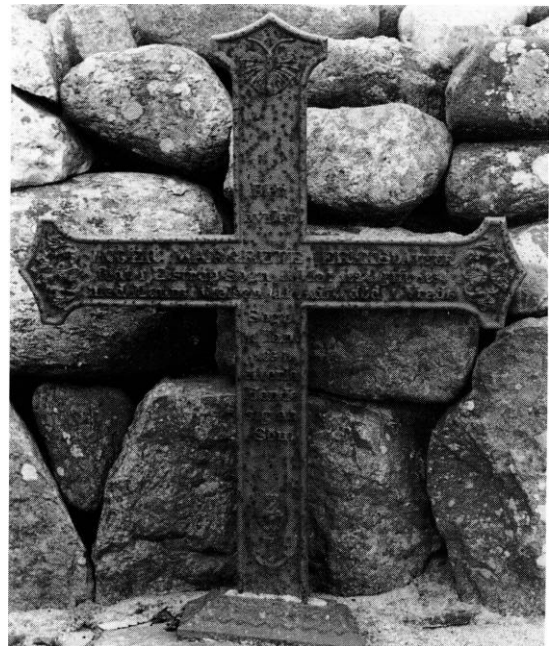

Fig. 24. Støbejernskors nr. 1, o. 1856, over Inger Margrete Eriksdatter (s. 4174). NE fot. 1993. - Cross of cast iron, no. 1, c. 1856, in memory of Inger Margrete Eriksdatter.

sogn 11. januar 1856, efterladende sig en søn. Indskrift med reliefversaler og antikva. Det 83 cm høje kors, over granitblok, har konkavt afskårne korsarmsender, der foroven er smykket med et sommerfugllignende insekt, til siderne af symmetrisk bladornament og forneden af anker med krans. Den skråkantede sokkel er prydet med tungeornament.

2) O.1858, over Ane Christensen, født i Aakjær 18. december 1827, død i Wrads 20. juli 1858. Indskriften med antikva. 103 cm højt over glat fodstykke, i øvrigt svarende til nr. 1.

KILDER OG HENVISNINGER

LA Vib.: Rgsk.bog 1629-79 (C KRB. 529). *Ved embedet*: Synsprotokol 1862f. - Se i øvrigt fortegnelse over arkivalier vedr. kirkerne i Gammel Skanderborg amt i almindelighed s. 2874 samt forkortelser s. 2875. Fagordbog s. 15.

NM2: Håndskrift: F. Uldall: Om de danske Landsbykirker VI, 1893, 197. - Indberetninger ved J. B. Løffler 1877 (bygning og inventar), Erik Bayer 1908 (inventar), C. M. Smidt 1924 (vievandskar?, font, Mariafigur), Mogens Larsen 1971 (inventar), Vibeke Michelsen 1993 (inventar og gravminder).

Notebøger. *NM2*: Søren Abildgaard VIII, 1773, 102.

Tegninger og opmålinger. *NM2*: Akvarel af font 1877 ved J. B. Løffler. *Kunstakademiets bibliotek*: Plan og snit m.v. ved Karen Mundt og Benny Weinreich 1937-38. *Kgl. bygningsinsp. Århus*: Korrespondance og tegninger siden 1932.

Litteratur: MeddÅrhSt. 1966, s. 63 (gulve og varme); 1972, s. 65 (blytage), 1984, s. 128 (udbygn. af kapel), 1987, s. 127 (naboejd. og brolægn.), 1988, s. 142 (P-plads).

Historisk indledning ved Lars Bisgaard, beskrivelse af kirkegård og bygning ved Kjeld de Fine Licht, inventar og gravminder ved Vibeke Michelsen og orgel ved Ole Olesen. Engelsk oversættelse ved Jean Olsen. Redaktionen afsluttet 1994.

¹ DaRigBr. 3. rk. I, nr. 406.

² DaMag. 4. rk. II, 40.

³ Materialet er samlet og kommenteret med henvisninger i P. Rasmussen: Silkeborg lensjordebog 1586, 1964, navnlig s. 61, 116 og 158.

⁴ Jfr. KancBrevb. 9. dec. 1580, 1. dec. 1583, 3. jan. 1596, 9. okt. 1620 og E. Egebjerg: Silkeborg Slot II, 1924, s. 159.

⁵ LA Vib. Århus bispearkiv. Tyrsting herredsbog 1661 (C 3. 1101). Jfr. T. J. Søegaard: Tilstande i Jylland under og efter Krigen 1657-59 belyste ved jydsk

Fig. 25. Klokke, støbt 1767 af Caspar König i Viborg (s. 4174). NE fot. 1993. - *Bell, cast 1767 by Caspar König, Viborg.*

Tingbøger, i HistT. 8. rk. III, særligt s. 125-32 og Egebjerg (note 4) s. 146-56.

⁶ Regnskabsbog 1629-79, jfr. B. Mosegaard Nielsen: Skanderborgegnens kirker 1604-62, i ÅrbÅrhSt. LXV, 1974, s. 57-135.

⁷ LA Vib. Århus bispearkiv. Kirkesyn 1700-1803 (C 3. 1166-76).

⁸ LA Vib. Århus bispearkiv. Rgsk. for rytterdistrikternes kirker 1716-23 (C 3. 2439).

⁹ Kronens Skøder 15. juni. I tiden før salget har kirkens administration øjensynligt været henlagt under rytterdistriktet (note 7). I en oversigt i RA. Rtk. Århus stift. Dok. vedr. kongens ved auktioner 1710-11 bortsolgte kirker 1710-14 er kirken noteret som solgt til Meier 1710, sammen med kirkerne i Vinding og Bryrup!

¹⁰ LA Vib. Landstingets skøde- og panteprot. 1737-45, f. 576.

¹¹ Samme 1745-52, f. 268.

¹² Samme 1769-72, f. 662 og LA Vib. Århus bispearkiv. Kirkernes jura patronatus 1756-88 (C 3. 1154).

¹³ RA. DaKanc. Efterretninger om ejere af kirker og kirketiender. 1726-97.

¹⁴ LA Vib. Århus bispearkiv. Kirkernes istandsættelse m.v. 1804-23 (C 3. 1151) og Korrespondance Tyrsting hrd. Vinding-Bryrup-Vrads 1695-1845 (C 3. 680).

¹⁵ Korrespondance 1695-1845 (note 14).

¹⁶ KirkehistSaml. 3. rk. II, 209.

¹⁷ DaAtlas, s. 475, jfr. f.eks. KancBrevb. 9. okt. 1620.

¹⁸ Synsprot. 1862 ff

¹⁹ LA Vib. Provstearkiver. Tyrsting-Vrads hrdr. s provsti. Synsprot. 1837-1909 (C 33. 1-4).

²⁰ RA. Rtk. Rgsk. 1660-ca. 1848. Århus stifts kirkegsk. 1680-94.

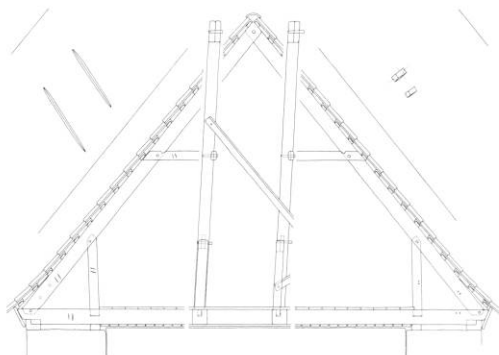

Fig. 26. Et fag af korets tagværk, 1:100 og 1:10. Målt og tegnet af Karen Mundt og Benny Weinreich 1937-38. - *Roof truss of the chancel.*

²¹ I forbindelse med arbejdet bemærkede graveren en pikstensbro omkring en halv meter under nuværende terræn.

²² Abrahamsen: Orientering, s. 58: 15,2°.

²³ Løffler formodede, at bygningen har været revet ned og er blevet genopført!

²⁴ Ifølge Uldalls notat er også triumfbuens stik af munkesten.

²⁵ Bl.a. note 7. Når herredsbogen 1661 (s. 4157) kun nævner én dør, behøver det vist ikke opfattes som udtryk for, at der intet våbenhus var.

²⁶ KancBrevb. 14. marts.

²⁷ RA. Rtk.Rgsk. 1559-1660. Silkeborg len.

27. feb. 1649 (KancBrevb.) bevilgedes Otte Krabbe 100 sldl. til »Vrags« kirke i »hans provsti«. I den trykte udgave af skrivelserne formodes der at være tale om Vrads kirke, men det er mere nærliggende at identificere lokaliteten med Vang, der ligger i det, der dengang kaldtes Thyholm provsti (jfr. T. Dahlerup: Det danske Sysselprovsti i Middelalderen, 1968, s. 241 ff), og som Krag netop var blevet forlenet med.

²⁸ LA Vib. Provstearkiver. Århus amts sdr. provsti. Synsprot. 1817-54 (C 30. 1-2) samt noterne 18 og 19.

²⁹ RA. Rtk. Rgsk. 1559-1660. Silkeborg len.

³⁰ Noterne 7 og 28.

³¹ LA Vib. Provstearkiver. Århus amts sdr. provsti. Synsprot. 1817-54 (C 30. 1-2). RA. DaKanc. 1. dep. Brevb. 1824, nr. 2062.

³² RA. Min. Kirke- og undervisning 1. dep. Journal-sag 107/1863.

³³ Jfr. Vester Nykirke og Jerne (DK. Ribe, s. 1722 og 982).

³⁴ Merete Bergild og Jens Jensen: »Nykirkemesteren«, i Hist. årb. f. Ribe amt, 27, 1987, s. 31-48.

³⁵ Moses' tavle har ligesom i Funder tallene 1-3 på den ene side, 6-10 på den anden, sidstnævnte cifre er ombyttede: »01«.

³⁶ Jfr. Christie: Ikonografi, II, 102, fig. 209; Wierix mappe 108, 125.

³⁷ Evas højre hånd med æblet og begge fødders forparti, Moses' højre tommelfinger og Arons begge, samt frisens søndre frifigur, begge underarme.

³⁸ Ifølge Mogens Larsens skøn i indb., men måske først fra 1838 (note 19), da tavlen ønskedes helt opmålet.

³⁹ 1960 skulle den fornyes (note 18).

⁴⁰ Ligeledes omtalt af Uldall 1893.

⁴¹ Jfr. Gosmer s. 2768 og Astrup s. 2351.

⁴² LA Vib. Århus bispearkiv. Kirkernes jura patronatus 1695-1788 (C 3. 1153-54). - Tinkalken senest omtalt i inventariet 1722.

⁴³ Jfr. Halkjær Kristensen: Tinmærker, s. 52f.

⁴⁴ Nu er der i cylinderen desuden indsat en træprop med en mindre lysetorn; fjernet før fotografering.

⁴⁵ Venligst oplyst af firmaet.

⁴⁶ Jfr. den samtidige font i Træden, s. 4089.

⁴⁷ Jfr. Annette Landen og Lars Berggren, Lund, der p.t. forbereder en publikation i forbindelse med deres projekt: De medeltida dopfuntarna av gotlandsk kalksten, ved Institutionen för konvetenskap, Lunds Universitet. - Annette Landen: Dopfuntar så in i Norden, i Kulturmiljövärd, Riksantikvarieömbetet. Stockholm 5. 93. De ovennævnte takkes for kommentarer til redaktionen og meddelte oplysninger om farvespor m.m.

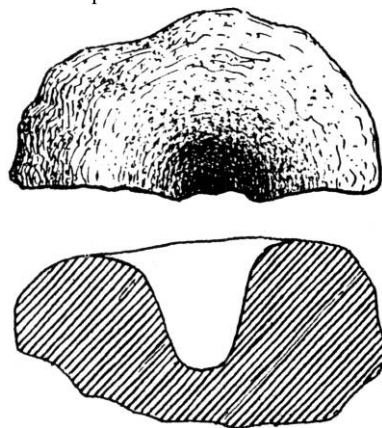

Fig. 27. Brudstykke af romansk vievandskar(?) af granit, 1:10 (s. 4171). Opmåling af C. M. Smidt 1923; i NM. - *Fragment of Romanesque aspersorium(?) of granite. Measured drawing by C. M. Smidt 1923; in NM.*

⁴⁸ Paradisets kalla och de gotlandska »Paradisfun-
tarna«, Borås 1967, s. 88f.

⁴⁹ Jfr. Annemarie Mehnert: Mittelalterliche Tauf-
steine in Vorpommern, Greifswald 1934, s. 31f.

⁵⁰ Jfr. Løffler 1877.

⁵¹ Jfr. fot. af E. Bayer, i NM.

⁵² Jfr. Emil Fischer: Bidrag til Bryrup Mølles og
Nørre Mølles Topografi og Historie, i JySaml. 3. rk.
1, 140-179. Vedr. Palle Møller, se Bryrup, s. 3929.

⁵³ Bl.a. Grædstrup, s. 3954, Butterup (DK. Holbæk,
s. 73).

⁵⁴ I Bredsten ved indgangen til tårnet, i Jelling for
foden af trappen til nordhøjen.

⁵⁵ Ældre end 1908, se note 51.

⁵⁶ Ifølge graveren arvestykke fra Georg Stages hjem,
skænket af menighedsråds-kasserer Karen Stage.

⁵⁷ Jfr. Nyrop: Kirkeklokker, s. 129.

⁵⁸ RA. DaKanc. Rgsk. før 1559. Indkrævede klokker
1528-29 (108 A, pk. 11).

⁵⁹ Jfr. Aase Faye: Danske Støbejernskors. Bearbejdet
og udgivet af Jan Faye, 1988, s. 76, nr. 105 A, jfr.
fig. 111.

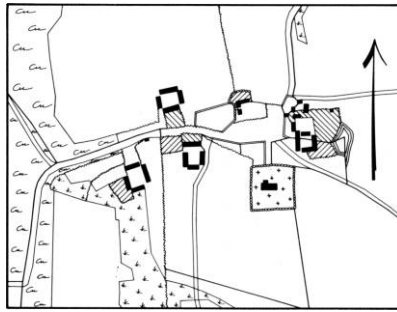

Fig. 28. Vrad 1:10.000. Opmålt 1797 af Søren Sørensen, kopieret 1983 af Birgitte Andreasen. -*Map of the village.*

Fig. 29. Kirken set over marken sydfra. KdeFL fot. 1994. - *The church seen from the south.*

SUMMARY

The small church in *Vrads* is chiefly built of field stones, and sparse bits of brick show that it has been erected c. 1200. The walls of the church bear testimony to extensive repairs, some of which are also mentioned in post-medieval written sources. The very large windows put in during the 1860s have obliterated all traces of the earlier ones. At this period, too, a new porch was built in replacement of its half-timbered predecessor.

This little church has several noteworthy furnishings. The oldest item is the font of Gotland limestone from 1350-1400 with a decoration of trefoil arcs. It has, however, been remodelled in the latter part of the 16th century. The sculpture of the Virgin and Child dates from c. 1500. The brass altar candlesticks were donated in 1653 by

Kirstine Munk of Boller, the former wife of Christian IV. The following year the Lord Lieutenant at Silkeborg Castle, Mogens Høg, commissioned an altar-piece carved by Jens Mortensen of Kolding, like the altar-piece in Skorup (p. 33/8). The simple pulpit from the beginning of the 17th century was embellished with carvings of the Virtues in the 1660s or the 1670s, possibly at the same time as the repairs and alterations were carried in the aftermath of the wars just before. In 1754 the chalice and paten were donated by Christen Langballe, the church patron, and some years later the church received a copper baptismal dish, made perhaps at a local copper mill (no longer extant).

The bell was cast by Caspar Kønig of Viborg in 1767.